

Etnicitet i politika genocida: Slučaj Bosna i Hercegovina

Ermin Kuka

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog
prava Univerziteta u Sarajevu

Sažetak

Rad se bavi uzajamnim odnosom politike genocida, etniciteta, te rezultantom koja nastaje iz negativne percepcije i praktičnog implementiranja takvog odnosa, a koja se ogleda, prije svega, u vršenju najrazličitijih oblika nasilja. Iza politike i prakse zločina genocida uvijek stoji država kao subjekt međunarodnog prava, na čelu sa svojim političkim rukovodstvom (njenom ideologijom) kao vođama, planerima, podstrekačima, pomagačima i naredbodavcima zločina genocida nad određenim narodom, etnijom (grupom). Istražiti odnos politike, etniciteta i zločina genocida, uz poseban osvrt na Bosnu i Hercegovinu jeste temeljni cilj ovog rada. Pledira se pozitivan pristup, s ciljem prevazilaženja identitetskih razlika i afirmira uspostava građanskog društva, na principima uzajamnog poštivanja i tolerancije. U radu se upotrebljava povijesna metoda, metoda analize (sadržaja) dokumenata, induktivno-deduktivna metoda i komparativna metoda. Opći je zaključak da negativan odnos i negativan pristup u razumijevanju i prakticiranju politike i etniciteta može biti uzrokom najtežih oblika zločina, uključujući, u najtežoj varijanti, i zločin genocida.

Ključne riječi: politika, etnicitet, genocid, Bosna i Hercegovina

Uvod

Pojam i praksa etniciteta ili etničkog identiteta u današnjem vremenu sve su prisutnije forme i elementi rasprava, kako naučnih, tako i onih koje se vode u široj društvenoj zajednici. Osobito se ovaj pojam koristi u političkoj praksi, gdje ima izuzetno veliku važnost i utjecaj.

Postoje dvije vrste teorija etniciteta, i to:

1. antropološke teorije (primordijalistički prikaz) i
2. instrumentalističke teorije.

Prema primordijalističkoj teoriji, etnicitet podrazumijeva „surovu društvenu činjenicu koja izražava suštinski ili urođeni karakter grupe“.¹ Dakle, u ovom kontekstu, etnicitet se shvata kao društvena datost, datost ljudskog postojanja, koja je prisutna kako u javnom, tako i u političkom i akademskom diskursu.

S druge strane, instrumentalističke teorije pod etnicitetom podrazumijevaju „resurs kojeg stvaraju članovi zajednice kako bi se ljudi okupili i kako bi ih se mobiliziralo“.² Prema ovim stanovištima, etnicitet jeste glavni i odgovorni mobilizirajući faktor kojim ljudi pružaju svoja shvatanja i svoje odgovore na određeno stanje stvari u društvu.

Posebno bitno shvatanje etniciteta jeste shvatanje Antonija Smita (*Anthony Smith*). Njegov koncept etniciteta / etničkog identiteta i etničke grupe / etnije pretpostavlja „etničku grupu kao vrstu kulturnog kolektiviteta koja ističe ulogu mitova i istorijskog sećanja, a čija je odlika jedna ili više kulturnih razlika – po veri, običajima, jeziku ili institucijama“.³ Kao što se vidi, Smitov pristup etnicitetu polazi od historijskih, mitskih, simboličkih i kulturnih atributa kao vezivnih elemenata etnije kao takve.

Većina teorija etniciteta tvrde kako on obuhvata naciju, kulturu, jezik, vjeru, običaje. Međutim, sva ova obilježja više su nacionalna obilježja, koja ne otkrivaju samu suštinu etniciteta.

¹ Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. 106.

² Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. 106.

³ Radenović, Sandra, „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja“, u: *Zbornik radova Filozofija i društvo*, broj 3/2006, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2006, str. 227.

Sušтина etniciteta jeste da on predstavlja određene odnose moći i utjecaja u problematici identiteta, gdje se identitet shvata kao odnos prema drugom ili drugima. Na tom i takvom odnosu etnicitet posebno insistira i općenito promatrano i egzistira.

Pored Smita, jedno od najutjecajnijih shvatanja pojma etniciteta jeste shvatanje Frederika Barta (*Frederik Barth*). Prema njemu, etnicitet proizlazi iz „akcija i reakcija između etničkih grupa, a unutar društvene organizacije koja se neprekidno odvija i razvija“.⁴ Ovo znači da je etnički identitet dinamičan faktor, s obzirom na to da se formira i mijenja u interakciji između etnija i to zahvaljujući procesima uključivanja i isključivanja koji uspostavljaju granice među različitim etničkim grupama.

Značaj etniciteta u njegovu političkom diskursu najmjerodavnije se može ilustrirati kroz prizmu nasilja i rata. To je u novije doba osobito bilo prisutno na slučaju Bosne i Hercegovine i prethodnog četverogodišnjeg rata, gdje su se sva dešavanja i gdje su sve rasprave u Bosni i Hercegovini i oko Bosne i Hercegovine počinjale od pojma „etničkog“.

1. Etnicitet u bosanskohercegovačkom kontekstu

Kada se govori o etnicitetu u Bosni i Hercegovini, onda se treba krenuti od primordijalističkog pristupa teoriji etniciteta. Tragovi ovog pristupa prisutni su i egzistiraju upravo u onim tezama i shvatanjima koja tvrde da ih uopće ne sadrže niti upotrebljavaju.

Činjenica je da pitanje etniciteta / etničkog identiteta jeste važno za konfliktna područja, kao što je to područje Bosne i Hercegovine. Nasilje, historija i etnicitet centralni su pojmovi konvencionalne narativizacije konflikta u Bosni i Hercegovini.

S obzirom na burnu historiju Bosne i Hercegovine, kao i razne kulturno-civilizacijske procese, može se govoriti o „jednoslojnim, višeslojnim, jednoznačnim, višeznačnim, pa i ambivalentnim identitetima“.⁵ U današnje vrijeme, u Bosni i Hercegovini egzistiraju tri etniciteta / etnička identiteta (tri naroda), koji su, promatrani u političkom diskursu, gotovo u konstantnom ratničkom stavu jedni prema drugima.

⁴ Bart, Fredrik, „Etničke grupe i njihove granice“, u: *Teorije o etnicitetu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1997, str. 215.

⁵ Bećirović, Fikret, *Kulturna polivalentnost i apsurd zločina u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 98.

Sama agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992–1995. godine u medijskim prikazima u svijetu je opisivana kroz prizmu etničke isključivosti. A i sam Karadžić, predsjednik Republike Srpske, u svojim izjavama tokom agresije potvrđivao je ovu tezu. S tim u vezi govorio je da tri naroda Bosne „ne mogu živjeti zajedno“.⁶

Činjenica je da su trenutno u Bosni i Hercegovini na djelu monokulturni bosanski etniciteti, i to tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati). Kako zaključuje Asim Mujkić, „i najpovršniji uvid u političku praksu dejtonske Bosne i Hercegovine bit će dovoljan da zaključimo da je očiti nedostatak ključnih elemenata ustavnog liberalizma u nejasnim provizijama Ustava – dokumenta koji kolektivna prava etničkih grupa (konstitutivnih naroda) stavlja iznad prava individua – gurnuo bosansku “demokratiju” još dublje u živi pijesak diskriminatornih, ponižavajućih i liberalnih političkih i društvenih praksi“.⁷

U ovom kontekstu, a prema Dejtonskom ustavu i trenutnoj praksi, etničke manjine u Bosni i Hercegovini nisu konstitutivni narodi, pa samim time svjesno se krše njihova osnovna prava i slobode.

U multietničkom društvu, kakvo je i bosanskohercegovačko, i pripadnike etničkih manjina, kao i pripadnike etničkih većina karakterizira osjećaj etničke pripadnosti. Štaviše, „etničke posebnosti često su jače izražene kod etničkih većina, nego kod manjina.“⁸ Garant zaštite ove njihove etničke posebnosti jeste i sam Dejtonski ustav, koji u potpunosti zagovara etničke narode, etničku isključivost, ne prepoznavajući građanina kao organizma društvenog bivstvovanja.

U današnjem vremenu, etnicitet u Bosni i Hercegovini jeste ključni faktor političkog diskursa vladajućih nacionalističkih oligarhija koji teorijom i praksom etničke isključivosti konstantno opijaju građanstvo, stavljajući ga na pijedestal borbe etničke samoidentifikacije. Tako upotrijebljen, pojam i praksa etniciteta favorizira tri konstitutivna naroda (većinski narodi) i njihove interese, ne mareći za druge etničke grupe i druge etničke identitete.

Dejtonski ustav zagovara samo neku vrstu „proceduralne demo-

⁶ Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. 114.

⁷ Mujkić, Asim, „Etičko-politički diskurs Etnopolisa“, u: *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2006, str. 67.

⁸ Tadić, Božidar, *Etničke zajednice i međuetnički sukobi*, CID, Podgorica, 1999, str. 11.

kratije političkih predstavnika – ili bolje reći oligarhija – etničkih grupa (konstitutivnih naroda). Isključivo kolektivističko političko predstavljanje suzbija svaku građansku inicijativu i na jedan legitiman način putem slobodnih izbora oduzima individuumu (ili građaninu) bilo kakvu političku moć“.⁹

Navedene manjkavosti Ustava Bosne i Hercegovine još nikada nisu otklonjene, čime se i dalje apostrofira i profilira samo pravo konstitutivnih naroda, tj. takav ustav stoji na strani samo tri vladajuća (konstitutivna) etnička identiteta u Bosni i Hercegovini, što vladajućim nacionalističkim strankama u potpunosti odgovara.

“Ustav priznaje jedino bošnjačke, hrvatske i srpske etničke interese kao legitimne političke interese, dok su svi drugi isključeni. (...) Isključivo etničko političko predstavljanje dovelo je do nestanka političkog građanina u pluralizmu njegovih identiteta i političkih interesa”.¹⁰

Prema tome, opravdano se govori kako je trenutno u Bosni i Hercegovini prisutna „*demokratija etničkih oligarhija, a ne demokratija građana*“, pa je, temeljem toga, etnički postavljen *Dejtonski sporazum* postao „*glavnom preprekom uspostavljanju građanskog društva u Bosni i Hercegovini*“.¹¹

Tri konstitutivne etničke grupe u Bosni i Hercegovini permanentno rade na afirmaciji i izoštravanju svojih sopstvenih etničnosti, boreći se za državnu vlast i političke pozicije ili za održavanje istih unutar vlasti. To je razlogom zašto ne žele imati protiv sebe jaku opoziciju ili etničke grupe koje će eventualno ugroziti njihovu oligarhijsku vlast i prevlast njihovih etničkih političkih interesa i ciljeva.

2. Politika genocida i identitetske razlike

Pojam i definiciju genocida prvi je eksplicitno dao 1944. godine poljski pravnik Rafael Lemkin (*Raphael Lemkin*). Prema njemu, pod pojmom genocida podrazumijevamo „uništenje naroda ili etničke

⁹ Mujkić, Asim, „Etičko-politički diskurs Etnopolisa“, u: *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2006, str. 67.

¹⁰ Bakšić-Muftić, Jasna, „Ljudska prava u ustavu Bosne i Hercegovine“, u: *Čitanka ljudskih prava*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2001, str. 297.

¹¹ Mujkić, Asim, „Etičko-politički diskurs Etnopolisa“, u: *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2006, str. 68–69.

grupe“.¹² Sama riječ nastala je kao kovanica starogrčke riječi *genos* (rasa, pleme) i latinske riječi *cide* (ubiti).

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 11. decembra 1946. godine usvojila je Odluku prema kojoj je genocid proglašen kao zločin protiv međunarodnog prava. Nepune dvije godine nakon toga, tačnije 9. decembra 1948. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Prema toj Konvenciji, genocidom je označeno svako ono djelo „počinjeno s namjerom da se potpuno ili djelimično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina kao takva. Elementi genocida jesu sljedeći:

1. ubijanje članova grupe;
2. nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe;
3. namjerno nametanje pripadnicima grupe životnih uvjeta sračunatih da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
4. nametanje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja u okviru grupe;
5. prisilno premještanje djece iz jedne grupe u drugu.“¹³

Prema članu 3. Konvencije o genocidu, sljedeće radnje su kažnjive:¹⁴

- genocid,
- zavjera da se počini genocid,
- direktno i javno pozivanje na genocid,
- pokušaj da se počini genocid i
- saučesništvo u genocidu.

Prema Konvenciji, genocid kao zločin prema međunarodnom pravu postoji bez obzira na broj žrtava, s konstatacijom da su djela zločina

¹² Đozić, Adib, „Potreba redefiniranja subjekta genocida u savremenoj znanstvenoj teoriji“, u: *Zbornik radova Genocid u Bosni i Hercegovini – posljedice presude Međunarodnog suda pravde*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011, str. 559.

¹³ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Rezolucija 260A, III. 9. decembra 1948. godine).

¹⁴ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Rezolucija 260A, III. 9. decembra 1948. godine), član 3.

genocida počinjena s *namjerom* uništenja (potpunog ili djelimičnog) određenih grupa.

Općenito promatrano, genocid označava „koordinirani plan različitih akcija usmjerenih na razaranje neophodnih osnova za život nacionalnih grupa s ciljem njihova uništenja“.¹⁵ A ciljevi genocidnih akcija jesu uništenje svih institucija i ekonomske egzistencije nacionalnih grupa, kao i ugrožavanje individualne sigurnosti i svih drugih ljudskih prava pojedinaca koji pripadaju takvoj grupi.

U današnjem vremenu genocid se shvata i razumije kao najteži i najstrašniji oblik zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Zločin genocida procesuirao se na brojnim međunarodnim krivičnim sudovima, a kao glavni akter njegova provođenja i nesprečavanja jeste država kao subjekt međunarodnog prava.

S tim u vezi, pošto je genocid identificiran kao „zločin protiv međunarodnog prava, zakoni suverene države, dopuštajući ili čak naređujući genocid, nisu više zaštićeni nacionalnim suverenitetom“.¹⁶

Može se zaključiti kako je genocid najveće zlo čovječanstva, masovni zločin koji se manifestira kao zločin potpune ili djelimične dehumanizacije i uništenja ljudskog života i same čovjekove egzistencije

Najbitnija odrednica koja određeni zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava definira kao zločin genocida jeste jedan subjektivni ili mentalni element genocida (*mens rea*), a to je namjera (*dolus*).

S tim u vezi, u Konvenciji Ujedinjenih nacija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine u pravnoj odredbi stoji da genocid mora biti izvršen „s namjerom da se uništi, u potpunosti ili djelimično, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva.“¹⁷

Upravo ova namjera jeste ono što genocid razdvaja od drugih zločina protiv čovječnosti. S tim u vezi, pravno pitanje namjere za izvršenje

¹⁵ Bećirović, Hajriz, *Genocid u savremenoj društvenoj znanosti*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 26.

¹⁶ Cribb, Robert, „Genocid u nezapadnom svijetu: Implikacije za proučavanje holokausta“, u: *Genocid – slučajevi poređenja i savremene rasprave*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 145.

¹⁷ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Rezolucija 260A, III. 9. decembra 1948. godine), član 2, stav 1.

zločina genocida jeste „od velike važnosti jednostavno zbog toga što je, prema pravnoj praksi, posebice prema odlukama Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodnog suda pravde, veoma teško dokazati da je neko imao namjeru uništiti zaštićenu grupu ljudi, slijedeći odredbe Konvencije o genocidu“.¹⁸

Iako postoji niz različitih i raznorodnih mišljenja o tome kako i na koji način dokazati specifičnu namjeru za izvršenje genocida, činjenica je da se genocidna namjera može itekako dokazati, ne samo uz pomoć faktičkih dokaza, već i kroz sistematične obrasce zločinačkog i genocidnog djelovanja (ubijanje, progon, istrebljenje, itd.). Prilikom izvršenja genocida, ovaj mentalni sklop je prisutan, kako kod naredbodavaca, tako i kod izvršioca i saučesnika.

Može se zaključiti kako je najbolji način da se izvede zaključak o postojanju specifične namjere postojanje genocidnog plana, čije dokazivanje samo po sebi ne predstavlja element ovog krivičnog djela.

Kada se govori o politici genocida, postoji niz pitanja koja se vežu za samu njegovu interpretaciju. Prije svega, kada se promatra politika genocida kao počinjenog masovnog zločina, onda se govori kako ti zločini imaju za posljedicu strateški plan za uspostavu političke dominacije i kulturne homogenosti.

Genocid često može biti rezultat političkog djelovanja vladajuće političke vlasti. S tim u vezi, ako politički establišment (politička vlast) „eksploatira i pojačava postojeća početna osjećanja do krajnjeg stepena, ili ih čak generira ni iz čega da bi obezbijedio podršku za svoju vlastitu politiku ili vlast, nadmetanje ili konflikt će daleko prije prerasti u genocid“.¹⁹

S tim u vezi, genocid se, pored ostalog, promatra i kao proces koji je rezultat kolektivne ideologije, politike i prakse. Konvencija o genocidu jasno podvlači da će svaka osoba koja vrši, potiče na izvršavanje ili je saučesnik u genocidu, biti kažnjena, bez obzira da li se radi o vlastodršcima, javnim funkcionerima ili privatnim licima.

S obzirom na činjenicu da su države dužne sprečavati i kažnjavati

¹⁸ Omerović, Enis, „Namjera za genocid u Bosni i Hercegovini“, u *Časopis Korak*, broj 17, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2009, str. 30.

¹⁹ Cigar, Norman, *Genocid u Bosni – Politika „etničkog čišćenja“*, Bosanski kulturni centar / Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1998, str. 14.

zločin genocida, ovaj pojam dobija i svoju političku dimenziju i konotaciju. Politika određene države može biti glavni pokretač izvršenja genocida ili graničiti sa saučesništvom u genocidu.

Tako je npr. Džordž Kenej (George Kenney), pošto je dao otkaz u State Departmentu u znak protesta protiv američke politike, tvrdio da politika SAD-a „graniči sa saučesništvom u genocidu“, jer „kriv je svako ko promatra genocid a ništa ne čini“.²⁰

Iako je Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida zabranila državama i njihovim javnim politikama da izvršavaju, potpomažu ili budu saučesnikom u genocidu, te ih obavezuje da spriječe i kazne genocid, to nažalost nije tako. U praksi je situacija sasvim u suprotnosti sa Konvencijom o genocidu.

Naime, „dosadašnja politička praksa i stvarnost međunarodne zajednice je pokazala da je vodeći kriterij za reakciju u svakoj situaciji selektivan pristup žrtvama genocida, odnosno grupi kojoj pripadaju, a ne pravno ugovorene obaveze, što očigledno potvrđuje nacionalna, etnička i vjerska pripadnost žrtava genocida u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća – bosanski muslimani (Bošnjaci)“.²¹

3. Nasilje i identitet u Bosni i Hercegovini

Čin nasilja i identitet izrazito su povezani društveni fenomeni. Činjenica je da je nasilje implicirano u svim sferama politike i njena predstavljanja, te da je sastavnica ukupne destruktivne misli.

Promatranje nasilja kao „forme političke inskripcije i transkripcije, a ne kao produkta *psihogenetskog* uzroka, kao performanse, a ne kao čisto instrumentalne djelatnosti, podcrtava njegovu konstitutivnu ulogu u politici identiteta“.²² S tim u vezi, tvrdnje o nedavnim etničko-nacionalističkim sukobima u Bosni i Hercegovini, pa i šire, mogu poprimiti sasvim drugi karakter.

U Bosni i Hercegovini pitanja i problemi etniciteta i nacionalizma povijesno nasilnim sredstvima upotrijebljena su u sadašnjem vremenu

²⁰ Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. 119.

²¹ Čekić, Smail, „Namjera za genocid u Bosni i Hercegovini“, u: Časopis *Korak*, broj 18, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2010, str. 108.

²² Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. 103.

i za potrebe savremenih političkih ciljeva. Takva stanovišta moćno su se etablirala u svijesti bosanskohercegovačkog društva do današnjih dana, te će vrlo teško biti prevaziđena i odbačena.

Nasilje, povijest i etnicitet, stoga, centralni su pojmovi konvencionalnih narativizacija agresije na Bosnu i Hercegovinu. S tim u vezi, u potpunosti su upravu oni koji sugeriraju da nasilje u Bosni i Hercegovini „nije bilo prouzrokovano sukobom autonomnih i etabliranih identiteta, nego pokušajem da se proizvede društvo u kojemu se podjele između ljudi jasno mogu vidjeti i realizirati“.²³

Činjenica je da je nasilje prouzrokovano vanjskim utjecajem i učešćem strana izvan Bosne i Hercegovine, kojima je upravo u interesu naglašavanje razlika i podjela, s ciljem ostvarenja njihovih interesa i ciljeva.

S tim u vezi, mnogobrojna relevantna literatura potvrđuje da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena „klasična oružana agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob“.²⁴

Cilj agresije i nasilja bio je da se izvrši podjela države, kao i genocid nad Bošnjacima kao nacionalnom, etničkom i vjerskom grupom kao takvom. Dakle, nasilje proisteklo iz identitetskih razlika (usljed vanjskih utjecaja) prouzrokovalo je da se u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća izvrši genocid, taj najteži oblik zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

4. Uzroci i namjera za genocid u Bosni i Hercegovini

Povijesna je činjenica da je Bosna i Hercegovina i njena teritorija predmetom raznih velikodržavnih planova i projekata, a koji dolaze izvan njenih granica. Da bi se moglo, na adekvatan teorijsko-metodološki način prepoznati i razumijeti uzroci, pa i namjere genocida u Bosni i Hercegovini, neophodno je spoznati kontinuitet pripremanja i planiranja samoga genocida, a koji je u vezi s navedenim velikodržavnim projektima.

²³ Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003, str. III.

²⁴ Čekić, Smail, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 17.

Osnovni uzrok genocida u Bosni i Hercegovini jeste u „političkom cilju i projektu uspostave velike Srbije ili velike Hrvatske“.²⁵ I pored toga što su se mijenjale društveno-historijske okolnosti, program stvaranja velike Srbije u svim epohama nakon 1844. godine i “Načertanija“, autora Ilije Garašanina, ostajao je isti, pa čak i radikalniji u uvjetima u kojima je bio teže ostvariv u praksi. Jedan od ciljeva ovog plana jeste i vršenje genocida nad etničkim nesrbima.

Navedeno ukazuje da uzroci genocida leže, prije svega, u idejno-političkoj osnovi ostvarenja velikodržavnih projekata i njihovih direktnih protagonista i implementatora.

Kada se govori o genocidu u Bosni i Hercegovini, može se jasno vidjeti kako je to bila planska, sistematična, proračunata i racionalna aktivnost s ciljem ostvarenja velikosrpske ideje izražene u dehumaniziranim i okrutnim umovima prema kojoj će “svi Srbi živjeti u jednoj državi“. Na osnovu toga, „krajnja namjera i svrha vizije Slobodana Miloševića bila je **konačno rješenje srpskog nacionalnog pitanja**“,²⁶ prema prethodno iznesenoj formuli, gdje neće biti mjesta za druge etničke grupe, narode i nacije.

Postojanje namjere za genocid (mentalnog elementa zločina genocida) Međunarodni sud pravde u Hagu je našao samo za područje “sigurne zone Ujedinjenih nacija“ – Srebrenicu u nekoliko dana mjeseca jula 1995. godine.

Namjera za izvršenje genocida protiv Bošnjaka uključivala je „sistematičan obrazac prisilnog preuzimanja vlasti; izvršavanja zločina; veličine, obrasca i intenziteta napada; velikog broja ubijenih Bošnjaka; raseljavanja, deportacije i okrutnog postupanja zatočenika u koncentracionim logorima; ciljane napade na ključne osobe unutar grupe (intelektualce, političare, vjerske vođe i bogate Bošnjake“.²⁷

²⁵ Uspostava velike Srbije utemeljena je na ideološkoj odrednici srpskog nacionalizma, koji je, pod formom jedna nacija jedna država, nailazio na prepreku zvanu multi-etničko bosanskohercegovačko društvo i država. (Više u: Bećirović, Hajriz, *Genocid u savremenoj društvenoj znanosti*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 124.)

²⁶ Bećirović, Hajriz, *Genocid u savremenoj društvenoj znanosti*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 124.

²⁷ Omerović, Enis, „Namjera za genocid u Bosni i Hercegovini“, u: Časopis Korak, broj 17, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2009, str. 49.

Na osnovu brojnih izvora, može se zaključiti kako je fašističko rukovodstvo Srbije i Crne Gore i Republike Srpske imalo genocidnu namjeru i genocidni plan o istrebljenju Bošnjaka kao nacionalne, etničke, rasne i vjerske grupe kao takve. To dokazuju brojne naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje koncentracionih logora.

Jedan od vodećih intelektualaca i falsifikatora agresije i genocida u Bosni i Hercegovini jeste akademik Dobrica Ćosić, vođa srpskih nacionalista, koji i dalje istrajava na implementiranju velikosrpskog državnog projekta. Svoje brojne laži i obmane iznio je i u posljednjoj knjizi pod naslovom *Bosanski rat*.

Kada je u pitanju njegov odnos prema Muslimanima, odnosno Bošnjacima kao etnicitetu, on ih svjesno u potpunosti negira i poriče njihovo postojanje. Prema njemu, Tito i Kardelj su „s bosanskim komunistima 1967. Muslimane proglasili nacijom, a njihovo vođstvo se ujedinilo sa hrvatskim komunistima u muslimansko-hrvatsku koaliciju, koja je politički dominirala Bosnom i Hercegovinom i nacionalno diskriminirala Srbe“.²⁸

Nadalje, Ćosić tvrdi da je „zvanično proglašenje muslimanske nacije, prve nacije na planeti kojoj je religija – islam – osnovno određenje, identitet i naziv donijelo je krunu tom bosanskom blaženstvu“.²⁹

Ćosić, također, piše da je „pod Titovim i Kardeljevim patronatom, odlukama Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine 1967. godine na religijskoj osnovi proglašena prva muslimanska nacija u svetu, motivisana i postepenim, prikrivenim, pa zvaničnim odricanjem Saveza komunista od jugoslovenstva kao integrativne ideologije... Tito i Kardelj su sa bosanskim komunistima proglašenjem Muslimana za naciju, zasnovali islamsku Bosnu i stvorili od Sarajeva centralni grad svih jugoslovenskih i balkanskih Muslimana“,³⁰ što je svakako samo jedna u nizu Ćosićevih obmana.

Pored navedenih obmana, Ćosić je iznio i niz drugih obmana, osobito kada govori o tome da su „1941. godine hiljade i hiljade Muslimana pristupilo Pavelićevim ustašama i činili stravične zločine nad

²⁸ Ćosić, Dobrica, *Bosanski rat*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 134–135.

²⁹ Čekić, Smail, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 522.

³⁰ Ćosić, Dobrica, *Bosanski rat*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 241.

Srbima... da je oko četrdeset hiljada Muslimana ratovalo u Hitlerovim armijama³¹ itd.

Zaključna razmatranja

Kada se govori o etnicitetu / etničkom identitetu, može se opravdano zaključiti kako on polazi od određenih specifičnih karakteristika i elemenata koji vežu jednu grupu, a ujedno predstavljaju obilježja razlike u odnosu na druge grupe (eticitete). Suština etniciteta leži u dinamici, u njegovom konstantnom aktivitetu i mobilizirajućem elementu, s obzirom da se formira i mijenja u interakciji između različitih etnija, tj. kroz proces uključivanja i isključivanja među različitim etničkim grupama.

U Bosni i Hercegovini egzistiraju tri etniciteta (naroda), koji su gotovo u konstantnom političko-ratničkom stavu jedni prema drugima, tj. u stavu konstantne isključivosti jednih prema drugima. Ova isključivost svoje najgore varijante pokazala je tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, i to kroz praksu vršenja genocida kao najtežeg oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Zločin genocida masovni je zločin manifestiran kao potpuno ili djelimično uništenje određene nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe kao takve. Stoga je cilj agresije i nasilja bila podjela države i provođenje genocida nad Bošnjacima kao nacionalnom, etničkom i vjerskom grupom kao takvom. Nasilje kao produkt identitetskih razlika (usljed vanjskih utjecaja) rezultiralo je da se na kraju XX stoljeća izvrši genocid, taj najteži oblik zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Brojni relevantni izvori i dokumentacija potvrđuju činjenicu da je fašističko rukovodstvo Srbije i Crne Gore i Republike Srpske imalo genocidnu namjeru i plan o istrebljenju Bošnjaka kao nacionalne, etničke, rasne i vjerske grupe kao takve.

Da se ova politika još nije iskorijenila, dokazuje i primjer Dobrice Ćosića, književnika (pisca) i akademika SANU-a, jednog od glavnih ideologa osvajačkog rata na Balkanu i genocida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća. On i danas iznosi brojne neistine i laži prema Bošnjacima kao etnicitetu, iskazujući i dalje svoj genocidni odnos i namjere, te

³¹ Ćosić, Dobrica, *Bosanski rat*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 134.

nastojeći da izmanipulira i obmane domaću i međunarodnu javnost kako bi se prikrilo genocid počinjen u Bosni i Hercegovini tokom agresije.

Ethnicity and Policy of Genocide: the Case of Bosnia and Herzegovina

Summary

This paper deals with the mutual relation of the policy of genocide, ethnicity as well as the resultant arising from negative perceptions and practical implementation of such relationship, which is primarily reflected in various forms of violence. Behind the policy and practice of genocide is always a state as a subject of international law, with a political leadership (its ideology)- leaders, planners, instigators, helpers and those who command execution of the crime of genocide against certain people and ethnic groups. The fundamental objective of this paper is to investigate the relationship between policy, ethnicity and genocide, with special reference to Bosnia and Herzegovina. It takes a positive approach with the aim of overcoming the difference of identity and establishment of a civil society based on the principles of mutual respect and tolerance. This paper uses historical method, content analysis (document analysis), inductive and deductive approach as well as comparative method. The general conclusion is that a negative attitude and negative approach to the understanding and practice of policy and ethnicity may cause the most difficult forms of crime, including the crime of genocide.

Keywords: policy, ethnicity, genocide, Bosnia and Herzegovina

Literatura

- Bakšić-Muhtić, Jasna (2001), „Ljudska prava u ustavu Bosne i Hercegovine“, u: *Čitanka ljudskih prava*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 281–308.
- Bart, Fredrik (1997), „Etničke grupe i njihove granice“, u: *Teorije o etnicitetu*, Biblioteka XX vek, Beograd, str. 211–259.
- Bećirović, Fikret, *Kulturna polivalentnost i apsurd zločina u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013.
- Bećirović, Hajriz, *Genocid u savremenoj društvenoj znanosti*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- Campbell, David, *Nacionalna dekonstrukcija – nasilje, identitet i pravda u Bosni*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2003.
- Cigar, Norman, *Genocid u Bosni – Politika “etničkog čišćenja”*, Bosanski kulturni centar / Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1998.
- Cribb, Robert (2007), „Genocid u nezapadnom svijetu: Implikacije za proučavanje holokausta“, u: *Genocid – slučajevi poređenja i savremene rasprave*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 141–160.
- Čekić, Smail (2010), „Namjera za genocid u Bosni i Hercegovini“, u: *Časopis Korak*, broj 18, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, str. 105–115.
- Čekić, Smail, *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012.
- Ćosić, Dobrica, *Bosanski rat*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- Đozić, Adib (2011), „Potreba redefiniciranja subjekta genocida u savremenoj znanstvenoj teoriji“, u: *Zbornik radova Genocid u Bosni i Hercegovini – posljedice presude Međunarodnog suda pravde*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 558–580.
- Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Rezolucija 260A, III. 9. decembra 1948. godine).
- Mujkić, Asim (2006), „Etičko-politički diskurs Etnopolisa“, u: *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 66–84.
- Omerović, Enis (2009), „Namjera za genocid u Bosni i Hercegovini“, u: *Časopis Korak*, broj 17, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, str. 29–52.
- Radenović, Sandra (2006), „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja“, u: *Zbornik radova Filozofija i društvo*, broj 3/2006, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, str. 221–237.
- Tadić, Božidar, *Etničke zajednice i međuetnički sukobi*, CID, Podgorica, 1999.